

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Румяна Божинова,
ИИНЧ – БАН

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Неви Ашимова Боджукова

Тема: „Тип личност и копинг стратегии при жени преживели спонтанен аборт“

Научен ръководител: Проф. Людмил Крастев

Актуалност на темата

Предложеният от Неви Боджукова дисертационен труд е насочен към проучване на един от основните психологични аспекти на сложната ситуация, в която попада жената преживяла спонтанен аборт, а именно справянето с преживявания стрес. Проблемът „ще имам ли дете или не“ е от изключителна личностна значимост. Това е проблема за пълноценната реализация на физическия и психологичен потенциал на всяка жена да стане майка, в същото време е проблем относно пълноценното семейно функциониране, както и за продължаване на рода.

Закономерностите, на които се подчинява индивидуалния подход за справяне с толкова личностно значима ситуация, представлява специален научен интерес. Разкриването на подобни закономерности предполага по-точно идентифициране на стратегиите за справяне с конкретния стрес (стреса свързан със спонтанен аборт), но също разбиране на неговата същност и едновременно с това обогатяване на наличната представа за стресовите ситуации като цяло и тяхното решаване от индивида.

Безспорна е и приложната стойност на конкретната тема. Установяването на специфично прилаганите от жените копинг стратегии при преживяване на спонтанен аборт, вариращи по своята успешност, са от съществено значение за консултативната практика и нейната ефективност в подобен тип ситуации. Подобно проучване

представява интерес и за обществената практика, която търси възможности за решаването на актуалните демографски проблеми в страната.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд обхваща 136 страници, в рамките на които са разположени три глави, увод, изводи и заключение, приноси, литература и приложения. Резултатите са илюстрирани със 11 таблици и 36 фигури. Цитирани са 134 източника, 17 от тях са на кирилица и останалите 107 на латиница. Работата е добре структурирана, съответно на емпиричния ѝ характер, включително с необходимото съотношението между обема на отделните глави.

Познаване на проблема

В *Първа глава* на дисертацията успешно са изведени теоретичните предпоставки на изследването. Следваната стратегия на изложение е насочена към въвеждане на основните за работата променливи, а също към проблемните страни в тяхното изучаване.

Обзорната част включва осем параграфа, в които докторантката успява на първо място да очертае проблема „спонтанен аборт“, както и да покаже неговата актуалност. Представена е също сравнително нова подобласт на психологията - перинатална психология. Става ясно, че в нейната сфера се третира, цялостния процес от зачеването до края на майчинството, включително възникващите трудности и препятствия, между които и спонтанния аборт, типичен за всяка четвърта бременност.

На второ място Боджукова, на базата на съществуващи проучвания, обрисова психологичната специфика на загубата, която преживява всяка жена, попаднала в подобна ситуация. От изложението като цяло ства ясно, че съответната ситуация е свързана със сериозни стресови преживявания за сравнително дълъг период от време, и че излизането от това състояние предполага определени действия от жената, подчинени на конкретна стратегия.

На трето място докторантката проследява възможните стратегии за справяне със стреса, като се позовава на утвърдени в психологията автори и изследвания, а също на по-нови, включително български. Посочват се основните предпоставки за да бъде следвана една или друга стратегия - причината за негативното събитие, нагласата към конкретната бременост, емоционалната подкрепа от средта. Специален акцент се поставя върху личностните характеристики на жената като Боджукова подчертава значението на личностната характеристика екстраверсия/интроверсия.

Първа глава, като цяло е подчертано целенасочено изградена. В нея ясно са очертани в теоретичен и емпиричен план аспектите, които са съществени за поставянето на предстоящото дисертационно изследване. Темата на дисертационното изследване /“Тип личност и копинг стратегии при жени преживели спонтанен аборт“/ обаче изисква по-широко представяне на личностните характеристики като променлива, теориите, които извеждат основните личностни характеристики и съответно значимите за конкретното изследване характеристики.

Постановка и методология

Втората глава на дисертацията е посветена на постановката и дизайна на изследването. Трябва да се отбележи, че целта и задачите са ясно формулирани и правомерно обвързани с конкретни хипотези. Според изведената цел, изследването е фокусирано върху връзката между типа личност (екстравертна/интровертна) и избора на копинг стратегия при жени преживели спонтанен аборт и влиянието в този план на възрастта, образованието и местоживеенето.

Искам да подчертая, че от психологична гледна точка възрастта, образованието и местоживеенето са индивидуални особености т.е. те «слагат определен отпечатък» върху, това което сме и съответно върху нашето поведение. В този смисъл смятам, че включването им, наред с личностните особености (екстравертност/интровертност) е подчертано положително и дава възможност поведението на индивида да бъде проследено в по-цялостен план в конкретната травматична ситуация.

Трябва специално да се отбележи, че същинското изследване е предхождано от пилотно изследване, което реално носи информация за стресогенния характер на преживяванията на жените в случаи на спонтанен аборт. Това изследване, независимо, че е пилотно би имало по-голяма стойност, ако е директно свързано с целта на същинското изследване и съответно поместено в трета глава, вместо в началото на втора глава. То е убедително по съдържание и е проведено върху голяма извадка.

Съществена предпоставка за качеството на същинското изследване е целесъобразния подбор на извадката и методите на изследване, също представени във втора глава.

Методите на изследване са в съответствие с целите и задачите на изследването. На първо място е приложен Личностен въпросник на Айзенк, адаптация на Паспаланов и Щетински (1984), насочен към измерване на трите базисни личностни параметри

екстраверсия/интроверсия, невротизъм и психотизъм. Докторантката използва само подskalата за екстраверсия/интроверсия. От гледна точка на пробема, към който е насочено дисертационното изследване невротизмът също представлява специален интерес. Препоръчвам той да бъде включен при понататъшна работа върху конкретната тема.

На второ място е приложен Въпросник за стратегии за справяне в трудни житейски ситуации (копинг) на Карвър и Шеър, адаптация на Христова и Карастоянов (2000). Той дава възможност за по-детайлизирано проучване на използваните от индивида копинг стратегии.

Извадката, е специфично формирана - включва 253 жени, преживяли спонтанен аборт.

Положителен момент в тази част е представянето на процедурата на изследването, етичните аспекти и ограниченията, наложили изследването да бъде проведено онлайн. От особено значение е насочването на вниманието към етечния аспект в подобен тип изследвания, които както става ясно, са свързани, включително с културните норми в отделната страна.

Резултати

Резултатите от изследването са представени и обсъдени в Трета глава на дисертационния труд. Изложението в тази част е добре структурирано. В рамките на пет параграфа са представени резултатите от всички аспекти на дисертационното изследване. В същата част докторантката е избрала да разположи и данните за разпределението на лицата по отделните показатели – възраст, местоживееене, образование, интроверти/екстраверти. Тенденциите по отношение на изследваните явления са изведени на основата на честотен анализ, сравнение на средни величини, дисперсионен анализ и корелационен анализ. Видим е стремежът на докторантката максимално детайлно и точно да опише резултатите за всеки от обсъжданите аспекти. При това те са добре илюстрирани и подходящо интерпретирани. На всяко равнище на изследването докторантката коректно описва наблюдаваната тенденция, придружено от съответно обяснениена, на какво тя се дължи.

В края на трета глава, в самостоятелен параграф са изложени, произтичащите от изследването изводи. Те са добре формулирани, отличават се с необходимото ниво на обобщеност, включващо интерпретивана част.

Представеното в края на работта заключение, в резюмиран вид излага основните моменти от дисертацията и техния смисъл и значение съгласно вложеният от Боджукова замисъл. Това е направено много коректно и убедително. С това дисертацията добива необходимата цялостност и завършеност.

Към всичко положително, трябва да се добави, че предложения от Боджукова дисертационен труд се отличава с подчертано добър научен стил и език на изложение.

Трябва да подчертая, че направените по хода на дисертационния труд бележки и препоръки не поставят под съмнение неговата стойност и общото ми впечатление и оценка за свършената от Бождекова работа са подчертано положителни.

Приноси

Приносните моменти на дисертационната работа са подходящо изведени от докторантката. Споделям насоките, в които тя ги открива и смятам, че могат да бъдат формулирани, както следва:

Теоретични

- Изведена и подложена на проверка е идеята за връзка между възникването на сериозни стресови преживявания при спонтанен аборт и справянето с тях в зависимост от личността на жената, попаднала в този тип ситуация.
- Очертана е феноменологията на преживяванията и емоциите при жени преживели спонтанен аборт.
- Доказано е, че изборът на стратегия за справяне с постравматичния стрес при спонтанен аборт е специфично свързана с личностната характеристика екстравертност / интровертност.
- Установено е, че индивидуалните особености възраст, образование, местоживееене оказват определено влияние върху избора на стратегии за справяне с постравматичен стрес при спонтанен аборт.

Приложни

- Създадена и апробирана е полуструктурирана анкета за проучване на постравматичните преживявания на жените преминали през ситуация на спонтанен аборт.
- Разкритите закономерности по отношение връзката личност – избор на стратегии за справяне със стрес в постравматичната ситуация на спонтанен аборт са значими за консултативната практика и съответно подпомагане на жените попаднали в подобна ситуация. От значение, че те са установени в българска културна среда.

Публикации по дисертационния труд

Приложени са три самостоятелни публикации по темата на дисертацията, на български език. Те са реализирани в периода на работа върху дисертацията.

Реферат

Приложения от Неви Боджукова реферат отразява достатъчно пълно и точно дисертационния труд и отговаря на съответните изисквания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният от **Неви Ашимова Боджукова** дисертационен труд на тема: **„Тип личност и копинг стратегии при жени преживери спонтанен аборт“** показва нейната много добра теоретична подготовка и познания в областта на методологията на психологичното изследване, доказва възможностите ѝ за поставяне и провеждане на сериозни научни изследвания, а също способността ѝ за анализ и интерпретация на научни резултати. Избраната от Боджукова тема свидетелства за подчертания ѝ интерес към научно-приложни проблеми в областта на психологията.

Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и правилника за прилагането му. Посоченото по-горе ми дава основание с убеденост да гласувам за присъждането на **Неви Ашимова Боджукова** образователната и научна степен „Доктор“ по направление „Психология“.

23.05.2023 г.

Проф. д-р Румяна Божинова

REVIEW

By Prof. Dr Romyana Bozhinova ,
Institute for Population and Human Research, Bulgarian Academy of Sciences

Dissertation work for the award of the educational and scientific degree "doctor", in the field of higher education 3. Social, economic and legal sciences, professional direction 3.2. Psychology, doctoral program "Pedagogical and Age Psychology"

Author : Nevi Ashimova Bodjukova

Topic: "Personality type and coping strategies in women who experienced miscarriage"

Academic supervisor : Prof. Ludmil Krastev, Ph.D., D.Sc.

Actuality on the subject

The dissertation work proposed by Nevi Bodjukova is aimed at researching one of the main psychological aspects of the complex situation in which a woman who has experienced a miscarriage finds herself, namely dealing with the stress experienced. The problem "will I have a child or not" is of extreme personal importance. This is the problem of the full realization of the physical and psychological potential of each woman to become a mother, at the same time it is a problem of the full functioning of the family, as well as the continuation of the family.

The regularities to which the individual approach to dealing with such a personally significant situation obeys is of special scientific interest. The disclosure of such regularities implies a more precise identification of strategies for dealing with the specific stress (stress related to miscarriage), but also an understanding of its nature and, at the same time, enriching the available understanding of stressful situations in general and their resolution by the individual.

The applied value of the specific topic is also indisputable. Establishing the coping strategies specifically applied by women when experiencing a miscarriage, varying in their success, are essential for counseling practice and its effectiveness in similar situations. Such a study is also of interest to public practice, which is looking for opportunities to solve the current demographic problems in the country.

Characterization and evaluation of the dissertation work

The dissertation covers 136 pages, within which there are three chapters, introduction, conclusions and conclusion, contributions, literature and appendices. The results are illustrated with 11 tables and 36 figures. 134 sources are cited, 17 of them are in Cyrillic and the remaining 107 are in Latin. The work is well structured, according to its empirical nature, including the necessary ratio between the volume of individual chapters.

Knowing the problem

In *the first chapter* of the dissertation, the theoretical premises of the study have been successfully presented. The following exposition strategy is aimed at introducing the main variables of the work and also at the problematic sides in their study.

The overview part includes eight paragraphs, in which the doctoral student manages to outline the "miscarriage" problem in the first place, as well as to show its relevance. A relatively new subfield of psychology - perinatal psychology - is also presented. It becomes clear that in her sphere, the entire process from conception to the end of motherhood is treated, including the difficulties and obstacles that arise, among which the spontaneous abortion, typical of every fourth pregnancy.

Secondly, Bodzukova, on the basis of existing studies, describes the psychological specificity of the loss experienced by every woman who finds herself in a similar situation. From the presentation as a whole, it is clear that the relevant situation is associated with serious stressful experiences for a relatively long period of time, and that getting out of this state implies certain actions by the woman, subject to a specific strategy.

Thirdly, the doctoral student traces the possible strategies for dealing with stress, referring to well-established authors and studies in psychology, as well as newer ones, including Bulgarian ones. The main prerequisites for following one or another strategy are indicated - the reason for the negative event, the attitude towards the specific pregnancy, the emotional support from the environment. A special emphasis is placed on the personal characteristics of the woman, as Bodzukova emphasizes the importance of the personal characteristic extraversion/introversion.

The first chapter, as a whole, is markedly purposefully constructed. It clearly outlines the theoretical and empirical aspects that are essential for setting up the upcoming dissertation research. The topic of the dissertation research /"Personality type and coping strategies in women who have experienced a miscarriage" /, however, requires a broader presentation of personal characteristics as a variable, the theories that derive the main personal characteristics and, accordingly, the characteristics significant for the specific study.

Setting and methodology

The first chapter of the dissertation is devoted to the setting and design of the study. It should be noted that the goal and tasks are clearly formulated and legitimately tied to specific hypotheses. According to the stated purpose, the research is focused on the relationship between personality type (extroverted/introverted) and the choice of coping strategy in women who experienced miscarriage and the influence in this regard of age, education and place of residence.

I want to emphasize that from a psychological point of view, age, education and place of residence are individual characteristics, i.e. they "put a certain imprint" on who we are and accordingly on our behavior. In this sense, I think that their inclusion, along with personal characteristics (extroversion/introversion), is emphasized positively and enables the individual's behavior to be followed more holistically in the specific traumatic situation.

It should be especially noted that the actual study was preceded by a pilot study that actually brings information about the stressful nature of women's experiences in cases of spontaneous abortion. This study, although pilot, would be of greater value if it were directly related to the purpose of the actual study and accordingly placed in chapter three instead of at the beginning of chapter two. It is convincing in content and conducted on a large sample.

An essential prerequisite for the quality of the actual research is the appropriate selection of the sample and research methods, also presented in the second chapter.

The research methods are consistent with the aims and objectives of the research. First of all, the Eysenck Personality Questionnaire, an adaptation of Paspalanov and Shchetinsky (1984), was applied, aimed at measuring the three basic personality parameters extraversion/introversion, neuroticism and psychoticism. The doctoral student used only the extraversion/introversion subscale. From the point of view of the problem to which the dissertation research is directed, neuroticism is also of special interest. I recommend that it be included in further work on the specific topic.

Secondly, it is attached Questionnaire on coping strategies in difficult life situations (coping) by Carver and Scheer, adaptation of Hristova and Karastoyanov (2000). It allows for a more detailed study of the coping strategies used by the individual.

The sample is specifically formed - it includes 253 women who experienced a miscarriage.

A positive point in this part is the presentation of the research procedure, ethical aspects and limitations that required the research to be conducted online. It is of particular importance

to direct attention to the ethical aspect in this type of research, which, as it turns out, is related, including to the cultural norms in the individual country.

Results

The results of the research are presented and discussed in the Third Chapter of the dissertation work. The exposition in this part is well structured. Within five paragraphs, the results of all aspects of the dissertation research are presented. In the same part, the doctoral student has chosen to place the data on the distribution of persons by individual indicators – age, place of residence, education, introverts/extroverts. The trends in relation to the investigated phenomena are deduced on the basis of frequency analysis, comparison of average values, dispersion analysis and correlation analysis. The effort of the doctoral student to describe the results for each of the discussed aspects in maximum detail and accuracy is visible. Moreover, they are well illustrated and appropriately interpreted. At each level of the research, the doctoral student correctly describes the observed trend, accompanied by a corresponding explanation of what it is due to.

At the end of the third chapter, in a separate paragraph, the conclusions arising from the research are presented. They are well formulated, distinguished by the necessary level of generality, including an interpretive part.

The conclusion presented at the end of the work, in a summarized form, presents the main points of the dissertation and their meaning and significance according to Bodjukova's idea. This is done very correctly and convincingly. This gives the dissertation the necessary completeness and completeness.

To everything positive, it should be added that the dissertation work proposed by Bodjukova is distinguished by a markedly good scientific style and language of exposition.

I must emphasize that the notes and recommendations made in the course of the dissertation work do not cast doubt on its value, and my general impression and assessment of the work done by Bozhdekova is markedly positive.

Contributions

The key moments of the dissertation work are appropriately brought out by the doctoral student. I share the directions in which she finds them and I think they can be formulated as follows:

Theoretical

- The idea of a connection between the occurrence of serious stressful experiences during a miscarriage and the way they are dealt with depends on the personality of the woman in this type of situation.
- The phenomenology of experiences and emotions in women who have experienced a miscarriage is outlined.
- It has been shown that the choice of a strategy to cope with post-traumatic stress in miscarriage is specifically related to the personality characteristic extraversion / introversion.
- It has been established that individual characteristics such as age, education, place of residence have a certain influence on the choice of strategies for coping with post-traumatic stress in the event of a miscarriage.

Applied

- A semi-structured survey was created and tested to investigate the post-traumatic experiences of women who have experienced a miscarriage.
- The revealed regularities regarding the relationship between personality and the choice of strategies for coping with stress in the post-traumatic situation of spontaneous abortion are significant for counseling practice and corresponding support for women in a similar situation. It is important that they are established in a Bulgarian cultural environment.

Dissertation publications

Attached are three independent publications on the subject of the dissertation, in Bulgarian. They were realized during the period of work on the dissertation.

Abstract

Applications by Nevi Bodjukova abstract sufficiently fully and accurately reflects the dissertation work and meets the relevant requirements.

CONCLUSION

Suggested by Nevi Ashimova Bodjukovaa dissertation on the topic: "**Personality type and coping strategies in female miscarriage survivors** " shows her very good theoretical

training and knowledge in the field of psychological research methodology, proves her ability to set up and conduct serious scientific research, as well as her ability to analyze and interpret scientific results. The topic chosen by Bodjukova testifies to her marked interest in scientific and applied problems in the field of psychology.

The dissertation fully complies with the requirements of the RSARB and the regulations for its implementation. The above gives me reason to vote with conviction for awarding **Nevi Ashimova Bodjukova** the educational and scientific degree "Doctor" in the field of "Psychology", Doctoral program "Pedagogical and age psychology".

23. 05.2023

Prof. Rumiana Bozhinova, Ph.D.